

Kampen om okkupasjonshistorien

SYNSPUNKT

JOHNNY HAUGEN

Artikkelforfatteren er okkupasjonshistoriker og er for tiden i gang med å kartlegge den militære motstandsbevegelse og NS i Agderfylkene under krigen.

Historieinteresserte har nok lagt merke til debatten som oppstod mellom okkupasjonshistorikerne Lars Borgersrud og Frode Færøy i Dagbladet tidligere i år. I forbindelse med et forskningsseminar i Bergen 23.03.98, fremla Borgersrud forskningsrapporten «Militære Veivalg 1940-45» der han hevder at ca. hver femte høyere norske offiser var medlem av Nasjonal Samling (NS). Denne rapporten fikk en noe uheldig fremstilling i Dagbladet med bred omtale av enkelte norske offiserer, og ble kritisert av Færøy for å ha tatt for lite hensyn til personvern av NS-medlemmer. Borgersrud på sin side mente at Færøy er «motstander av ny kunnskap» der han forvalter «en spesiell versjon av krigshistorien mot endring» bl.a. som følge av sin dobbeltrolle som ansatt ved Norges Hjemmefrontmuseum. Motsetningene var klare, og antydningene til personangrep var ikke langt unna. Mitt mål er ikke å blande meg inn i selve debatten mellom disse to. Til det kommer innlegget for sent i forhold til selve hoveddebatten, og mangler aktualitet. Derimot kan det også synes som om den har et mer tidløst preg som går på hvorfor de er uenige. Spørsmålet er om det hele bare er en debatt om personvern og forskningsetikk, eller om det mer er et uttrykk for grunnleggende forskjellig stå-

sted og tilhørende historisk forskningstradisjon.

La oss prøve å gi svar på dette gjennom en kort historisk oversikt over synet på okkupasjonshistorien. I tiden rett etter okkupasjonen bar fremstillingene klart preg av hvem som «vant og hvem som tapte krigen». Motstandsbevegelsen hadde en tendens til å bli fremstilt som en heltehistorie med glorifisering av deltagende aktører. Det var langt mellom de krigske røster, og de få som fantes ble lagt på vei overhørt. Den tapende part, NS-medlemmene, ble derimot

utsatt for sterk grad av fordømmelse. I ytterste konsekvens ble de omtalt som «abnorme psykoper, forvillede idealister, skakkjorte ungdom, mislykkede politikere på jakt etter karrieremuligheter».

Historikerne Sverre Steen og Magne Skodvin rettet opp noe av ensidigheten ved sine framstillinger, men pendelen svingte klart i favor motstandsbevegelsen. I og med at dette var de første omfattende framstillingene, er det neppe galt å si at de la grunnlaget for en tradisjonell oppfatning av okkupasjonshistorien.

I løpet av 1970, 80- og 90-årene svingte pendelen motsatt vei. Man ønsket å ta oppgjør med motstandsbevegelsen, der også kritikkverdige forhold skulle fram i lyset. NS-medlemmene ble på sin side fremstilt mer nyansert med vekt på å forklare medlemskap ut i fra økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle forhold. Representanter for dette har vært Hans Fredrik Dahl, Øystein Sørensen og Stein Uglevik Larsen. Men også her fikk vi ytterligere framstillinger representert ved Ulateig og Fjørtoft der svartmaling og fordømmelse av motstandsbevegelsen og (bort)forklaring av NS-medlemskap forekom. Og i slike tilfeller må man spørre seg om ikke pendelen har svingt for langt? Like fullt må de alle kunne sies å representere gra-

der av en revisjonistisk historieoppfatning som har villet ta et oppgjør med tidligere framstillinger.

Hva så med Borgersrud og Færøy? Spørsmålet er om ikke de hver for seg har klare likhetstrekk med disse to retningene. Færøys motvilje mot å endre framstillingen av motstandsbevegelsens historie (dersom det går ut over personvernet), og holde på den etablerte kunnskap representerer en tradisjonell tendens, mens Borgersruds vilje til å ta et oppgjør med deler av okkupasjonshistorien representerer en mer revisjonistisk tendens.

Nå er det selvfølgelig ikke slik at den ene framstillingen er bedre enn den andre. De har begge sine klare fordeler og ulemper.

Enkelte yngre revisjonistiske forskere har antydning at siden de selv ikke har opp-

levd krigen og har en viss distanse til den, er de i en posisjon til å vurdere den på en mer nøktern og objektiv måte. Men problemet er at det nærmest må sees på som et uopnåelig ideal å kunne innta absolutt objektivitet. Enhver vil være preget av sin tid, med de erfaringer og opplevelser dette måtte gi. Dette vil «farge» framstillingen enten det er i den ene eller andre retning. Ser man historien med «nåtidsens øyne», er fordelene at det kan frembringe nye, fruktbare perspektiver. Ulempen er selvfølgelig at avstanden kan bli så stor at man ikke fanger opp viktige nyanser i tiden fordi man ikke forstår dem.

Av de som representerer en mer tradisjonell framstilling, og i tillegg har opplevd krigen, vil selvfølgelig dette påvirke synet på okkupasjonshistorien. Man lar stemninger og følelser fra krigstiden «farge» framstillingen, med den ensidighet det måtte medføre. Men å fange opp disse stemningene og følelsene er også en viktig del av helheten, og bør selvfølgelig ikke undervurderes. Svakheten her ligger i å skrive om en tid man selv er en del av, med den manglende distansen det måtte medføre.

HVEM EIER HISTORIEN? Okkupasjonshistorien i Norge har hatt sine eiendomsforvaltere helt siden krigens slutt.

Et annet poeng er at tidligere framstillinger har vært ensidige med tanke på problemstillingene. Man har ofte valgt å se utelukkende på NS eller motstandsbevegelsen, men sjelden begge på en gang.

Spørsmålet som melder seg er selvfølgelig om det finnes noe godt alternativ. Selv om tidligere framstillinger har hatt sine klare svakheter (og fordeler), er det ingen grunn til å tro at ikke fremtidige framstillinger også vil slite med liknende problem. Muligheten ligger likevel kanskje i å kombinere kunnskapen og perspektivene fra både tradisjonell og revisjonistisk tradisjon, altså et sted midt mellom de to retningene. Denne retningen kan man gjerne kalle postrevisjonistisk retning. Her kan man benytte seg av den allerede eksisterende kunnskap om både Nasjonal Samling og motstandsbevegelsen, og kombinere denne til helhetlige framstillinger. En slik behandling av forskningsmateriale vil etter min oppfatning være fremfølsomt ved forsøk på å nyansere framstillingene.

Utgangspunktet var en bestemt uenighet mellom to historikere. Men som framstillingen antyder, er dette bare en del av et generelt mønster av uenighet som følge av ulikt ståsted og tilhørende forskningstradisjon.

Uenighet vil trolig fortsette så lenge nye generasjoner er oppsett av de samme spørsmål som de eldre, men der ulike forståelseshorisont (summen av erfaringer/opplevelser) gir ulikt svar. Det paradoksale i det hele er altså at fortiden, som man skulle tro var fastlagt, er i stadig endring. Nye forskere kommer fram med nye perspektiver, mens gale (og verdifulle) gar tapt. Men ved å inkorporere en del av det eldre basismaterialet som det tross alt må være en viss enighet om, med nyere framstillinger, vil man trolig holde seg unna de spekulative fallgropene som finnes.

Enkelt sagt: Klarer man å kombinere eldre forskning med ny forskning, hente de beste fra ulike tradisjoner, er sjansen for å få en balansert framstilling til stede. Skulle dette være problematisk, bør man heller ikke se bort fra det fruktbare ved uenighet og mangfold: Nemlig å oppdage at det finnes andre standpunkter enn dem man selv har, og at man blir ydmyk nok til å godta dette mangfoldet som til syvende og sist faktisk kan gi rom for re- vurdering av egne oppfatninger.

«I tiden rett etter okkupasjonen bar framstillingene klart preg av hvem som «vant og hvem som tapte krigen».

